

t. Hier zullen
n. Lunkhuysen.
vinden. Hun
erklaaring heeft
die militairen
dapperen, dien
in ten onrechte
a).

in Prof. Greij-
opkomen. Hij
c in mijn boek
Kuyper Sr. en
ringen en „Re-
c de opkomst en
ken, die uit de
veroordeeld, en
niet geroepen
de Hervormde
n).

diging. Indien
mijn geschrift
an dit alles is
den. Nergens
A. Kuyper Sr.,
n boek is gee-
et collegialisti-
erk, en evenmin
r het Synodale
en enkele uit-
nus ook maar
ergaande con-

dat het kerk-
hiërarchie zou
archie". Prof.
lit kerkrecht —
it van Voetius,
ndere gerefor-
Reformatie —
de synode be-
kolom).

ut, die hij mij
erkt door „ge-
en scherpe be-
mers mijn cri-
m tusschen de
t van de kerk
ige Schrift, in
g, en naar het
e theologen uit
ynode toekomt.
e systeem van
stem „synode“
te onderscheid
e-synodale
formeerde) en
l heeft Prof.
de in het oog

ten mijn boek
lijk zijn; maar
verantwoorde

jk. Prof. Greij-
mij ten eenen-
het kerkrecht
d van Voetius,
doeltijd der Re-
ken voeren „in
e op mensche-
dale geweld-
van eere-weg
n hier gezegd
wegneemt van
van anderen.
en zijn even af-
doefening als

ta, of ik ge-
was gebleven
t ja: temeer,
at Hij uit eene
voor de ge-
d zooals de
haar nicht.
Zoon Gods:
chtig God en

eld, keken zij
lere meening

ay mij, dat ik
s: waarop ik
nheer, ik be-
er een vage-
an den Zoon
van hen die
or het geloof
de ovens en
ertelsels der

woordend in
de hel kon

deke Jezus, met
ft geleefd, maar
hebben, zoodat
in in de Smal-
de Form. Conc.

en, dat de ge-
us geen virgini-
alve de maagde-
(virginiteit post

Op geen enkel punt heeft Prof. Greijdanus aan-
getoond, dat mijn uiteenzetting van de denkbeelden
van de Gereformeerde theologen uit de 17e eeuw on-
juist is. Hij herleze nog eens mijn werk, en toetse mijn
weergave van de opvattingen dezer canonici aan de
uitspraken van deze theologen zelf.

De lezer van Prof. Greijdanus' critiek leze ook
mijn werk, en passe het audi et alteram partem (hoor
ook de andere partij) toe.

Hij oordeele een rechtvaardig oordeel.

Nieuwendam, 17 Juli 1937. M. BOUWMAN.

Prof. Greijdanus antwoordt hierop als volgt:

Door de vriendelijkheid van Prof. Schilder kreeg ik
tevens inzage van bovenstaande stuk, en gelegenheid,
er enkele opmerkingen bij te maken ter wegneming van
blijkbare misvatting.

Dr. Bouwman schrijft, dat ik hem bedoelingen toe-
schrijf, die hem ten eenenmale vreemd zijn. Maar over
zijn bedoelingen heb ik in mijn recensie niet geen
woord gesproken. Ik heb het slechts over zijn boek
gehad, en genoemd, wat daaruit consequent volgt. Maar
of Dr. Bouwman dat ook zelf inzag en bedoelde, daer-
mede heb ik mij niet bezig gehouden. Want ik had niet
zijn bedoelingen, die ik niet ken, te recenseren, maar
zijn boek. En daaraan heb ik mij gehouden.

Zegt Dr. Bouwman, dat hij de eere van Prof. Rutgers
niet heeft aangevat, en dat in zijn boek geen woord te
vinden is van sympathie voor het collegialistische regeer-
systeem der Hervormde kerk, noch eene opwekking om
terug te keeren onder het Synodale bestuur van de
Hervormde kerk, dan geldt ook dienaangaande, dat ik
dat niet beweerd heb.

Ik heb niet gezegd, dat Dr. Bouwman oneerbiedig over
Prof. Rutgers schreef. Maar ik schreef, dat zijn proef-
schrift, „als de er in gegeven voorstellingen juist
zijn, de eere van Dr. F. L. Rutgers (en ook van Dr. A.
Kuyper Sr. e.a.) als kenner van Voetius' kerkrecht en
als Gereformeerde canonici vernietigt.“

Want natuurlijk, hoe eerbiedig men ook over iemand
spreke of schrijve, maar wanneer men aantoonde, dat
hij op eenig belangrijk punt van wetenschap zich geheel
vergist heeft, dan is daarmede zijn gezag op dat gebied
of punt weg, hoeveel eerbied men hem overigens toe-
drage of betoonde.

En zoo schrijf ik ook niet, dat Dr. Bouwman de Dole-
antie veroordeelt, of oproept tot wederkeer onder het
Synodale bestuur der Hervormde kerk, maar ik schreef:
„Dit boek... veroordeelt opkomst en bestaan van de
Gereformeerde kerken, die uit de Doleantie ont-
stonden, en stelt deze voor de vraag, of zij niet ge-
roepen zijn, onder het Synodale Bestuur van de Her-
vormde kerk terug te keeren.“

Of Dr. Bouwman ook zelf dit meent, is eene vraag,
waarover ik niet te oordeelen had.

Dat mijn conclusies onjuist zijn, heeft Dr. Bouwman
zelfs niet pogen aan te toonen. Dus heb ik in dezen ook
geen tegenargumenten te weerleggen.

Schrijft Dr. Bouwman, dat ik het wezenlijke onder-
scheid tusschen het Presbyteriale-synodale stelsel van
kerkregering (het Gereformeerde) en het collegialis-
tische stelsel in mijn kritiek niet voldoende in het oog
gehouden heb, dan kan daarop mijn antwoord zijn, dat
mijn taak niet was, eene vergelijking van deze twee
stelsels van kerkregering te geven, en dat ik het colle-
gialistische stelsel zelfs niet noemde.

Voorts moet natuurlijk niet vergeten worden, dat twee
zaken, ook voorgedragen stelsels van kerkregering, in
onderscheiden punten kunnen verschillen, maar in be-
langrijke andere punten overeenkomen of groote ver-
wantschap kunnen vertoonen.

loochen; maar ik zeide hem, dat ik van meening
was, dat er een hel is voor de onrechtvaardigen
en de bozen, zooals het woord Gods ons leert,
maar dat ik niet hecht aan zulk een vagevuur als
de priesters hebben uitgevonden, omdat de Schrift
er ons niets over leert. Alsdan zeide hij mij, dat
ik zou weten, of er een hel is, wanneer ik ver-
doemd zou zijn. Waarop ik hem antwoordde, dat
ik mijn Rechter in den hemel heb, die er heel
anders over zal oordeelen, en dat ik daarvan heel
zeker was door Zijn Woord.

(Vertrek uit Doornik.)

Ondertusschen zag men daar komen den heer
de Tramery, den kapitein, die ons moest mede-
nemen tot St. Amand. Maar deze droeg me een
zeer kwaad hart toe, wegens het gesprek dat ik
met hem en met zijn priester gehad had, zooals
ik boven gezegd heb. Hij wendde zich dus heel
ruw tot mij, en zeide mij: Vooruit, vooruit: ver-
volgens liet hij mij op een wagen klimmen zonder
stroo of eenig gemak, en om mij nog meer
leed te doen, liet hij mijn beide beenen in twee
zeer zware boeien sluiten. Vervolgens liet hij mijn
beide handen samenbinden met een dik touw dat
mij veel pijn veroorzaakte den heelen weg lang,
en behalve dat liet hij mij nog door een ander
touw van achteren vastbinden.

Evenwel God schonk mij deze genade dat ik
zeide: Mijn God, ik loof U, en ik dank U voor
Uwe goedheid jegens mij. Gij troost mij en sterkt
mij: en mijn blik op voornoemde persoon wer-
pend, zeide ik hem hetgeen de heilige Jacobus
zegt: een onbarmhartig oordeel zal gaan over den-
gene die geen barmhartigheid gedaan heeft. Ver-
volgens in dien nood verhoef ik mijne oogen ten
hemel, mijn God aanroepend, dat Hij mij zou
troosten en steeds meer zou sterken: hetgeen Hij

Dat de lezers mijner bespreking van zijn boek een
volkomen onjuisten indruk ontvangen, heeft Dr. Bouw-
man wel bewoerd, doch niet bewezen.

Natuurlijk is in dergelijke zaken steeds nauwkeu-
rige lezing vereischt.

S. GREIJDANUS

Tot zoover Prof. Greijdanus. Als redacteur gevoel ik
er behoefte aan, dezen zoowel voor zijn uitvoerige en
zaakrijke bespreking, als ook voor deze vriendelijke be-
antwoording hartelijk te danken, en te verklaren, dat
ik met zijn bespreking ook nu ten volle instem. Er
was onlangs een blad, dat het vermoeden uitsprak, dat
er ook wel over deze dissertatie zou worden gepolemi-
seerd, want — zoo werd er ongeveer aan toegevoegd —
„waarover polemiseert men tegenwoordig al niet?“
Tegenover dergelijke uitlatingen wijs ik er op, dat men
reeds thans van Hervormde zijde de dissertatie van Dr.
Bouwman aangrijpt, om aan te toonen, dat de doleantie
een misgreep geweest is. De met dit boek samen-
hangende vragen zijn van de grootste beteekenis; de
bespreking er van dus ook. Als men inzake zulke prin-
cipiële kwesties bij voorbaat een ingrijpende bespreking
rangschikt onder de rubriek bagatellen, dan is dat m.i.
défautistisch.

K. S.

Aan de Kerkeraden der Gereformeerde Kerken.

Deputaten der Generale Synode der Geref. Kerken
ter behartiging van de geestelijke belangen van onze
militairen ontvingen een verzoek van den Raad van
Leger- en Vlootpredikanten, om deze kerken te verzoeken
bij opkomst van dienstplichtigen in werkelijken
dienst en bij de herhalingsoefeningen den Zondag daar-
aan voorafgaande, onze jonge mannen in het openbaar
gebed der gemeente bijzonder te gedenken.

Dit verzoek wordt door Deputaten gaarne doorgegeven.
Zij dringen er bij de kerken op aan de belangen van
leger en vloot steeds in den gebede te gedenken en
inzonderheid op Zondag 5 September, omdat enkele
duizendtallen in die week voor herhalingsoefeningen
zullen opkomen.

Moge de Geest des Heeren zoo in ons leger en op
onze vloot werken, dat zoowel superieuren als onder-
geschikten daar zich gedragen naar Gods ordinantiën.

Namens Deputaten b.g.:

Ds A. H. VAN MINNEN, Praeses.

Ds T. J. HAGEN, Scriba.

(Dit verzoek kwam voor het vorig nummer te laat
ter drukkerij. Uitg.)

Een zakelijk „persoonlijk woord“ van Calvijn aan
Caroli.

Dat Calvijn niet ontbloot was van liefde tot zijn
vijanden, die hem op de meest valsche wijze be-
lasterden, kunnen wij treffend opmerken in een
brief, dien Calvijn aan Caroli schreef op den 10den
Augustus 1540. Volgens enkele berichten is dat
juist zijn trouwdag geweest. Dan heeft de harde
werker op dien „vrijen dag“ gelegenheid gevonden,
om een brief van Caroli, waarin deze zich be-
klaagde, dat Calvijn hem onmogelijk gemaakt had
in de Gereformeerde kerken, te beantwoorden. Er
zijn soms van die onaangename dingen, die men
laat liggen, tot er eens een uurtje komt, dat „die

ook gedaan heeft. Want, zooals ik daar uitgestrekt
was, gebonden en geboeid als een arm schaaft ter
slachbank bestemd: ziet daar beweegt mijn God
het hart van een der Commissarissen welke mij
eenig stroo liet geven om mij te gerieven, zich zeer
menschelijk jegens mij betoonend. Ik bid den
Heere, dat Hij hem welgezind zij: en dat hij ge-
nade vinde voor zijn aangezicht.

Ziedaar dan, hoe men ons onder talrijk geleide
van soldaten dwars door geheel Doornik heen-
leidde, waar de arme geloovigen bleven staan, ons
met medelijden aanziende: en geen woord dur-
vende uiten. Eindelijk kwamen wij aan te St.
Amand, een hevige koude verdurende, en daar
waren twee honderd soldaten uit Valenciennes
gekomen die ons opwachttten.

(Te Valenciennes in de gevangenis.)

Men liet ons van wagen verwisselen om ons
mede te nemen naar deze stad Valenciennes, waar
men mij ondergebracht heeft in de vreemdste ge-
vangenis die er bestaat, en waar men in het ge-
heel niet gewoon was iemand in te zellen. Deze
gevangenis is een zeer duistere plaats, welke
wegens zijn duisternis Brunain („Bruitje“) ge-
noemd wordt, waar ik lucht krijg door een ijzeren
rooster, op een klein stinkend gat, waar de afval
en vuilnis van een ander huis in vallen: zelfs de
dronkenmannen (met permissie van de nette men-
schen) urineeren recht tegen mijn venster aan,
hetgeen een groote stank geeft; maar God bewijst
mij deze genade dat ik alles laat voorbijgaan en
opgewekt verduur wanneer ik bedenke, dat het
voor Jezus Christus is, en voor Zijn heilig Woord.
Zoo ben ik ook aan handen en voeten geboeid, in
afwachting van mijn Heer Jezus Christus, welke
naar ik hoop tot mijn verlossing moet komen, of-
schoon de wereld er anders over oordeelt.

kwestie“ ook eens opgeruimd kan worden.

Zooals altijd heeft Calvijn ook hier ernstig werk
geleverd. 't Werd nog een groote brief.

Hij begint aldus:

„Genade zij met u en vrede van den Heere, die
u en ons gezond verstand moge verleen. Ik had
liever gezien, dat gij hierheen gekomen waart om
mondeling met ons over verzoening te spreken,
dan dat gij dit nu met een brief beproeft —
vooral als het een brief is als de uwe. Gij gaat
hevig te keer om den schijn van u af te werpen,
alsof gij niet zonder oorzaak de kerk in verwar-
ring gebracht hebt. Alsof er ooit een eerbare oor-
zaak zou zijn om verwarring in de kerk te bren-
gen. Nemen wij eens aan, dat de broeders eens
niet genoeg rekening gehouden hebben met u.
Geeft u dat het recht, om daarvoor zooveel ru-
moer te maken? Zoudt gij durven beweren, dat de
Geest Gods u gedreven heeft om allen den oorlog
te verklaren? Ik zeg dit niet, om u opnieuw te
gaan schelden, och had gij mij maar geheel laten
zwijgen... Gij zegt, dat gij geheel in de war zijt,
en op Farel en mij moet schelden, omdat wij door
onze brieven bewerkten, dat de broeders van Neu-
châtel u geen plaats gunnen.

Ten eerste is dat weer verzonnen, of u valsch
overgebracht, want het is mij niet in 't hoofd ge-
komen, om iets dergelijks aan de broeders te Neu-
châtel te schrijven... Gij zijt van hier naar Metz
gegaan. Welke overmoed was dat, u te beroemen
bij de vijanden van Christus, dat gij wel toegerust
waart om ons als ketteren te doen veroordeelen?
En daarbij beroemt gij u er op, dat gij niets tegen
het Evangelie doen zult. Hoe wilt gij dat bewijzen?
Wanneer iemand er als 'tware zijn beroep van
maakt om tegen een dienstknecht van Christus
te strijden en hem op alle mogelijke wijze hindert
in zijn arbeid voor het koninkrijk van Christus,
dan is het wel wonderlijk om van zoo iemand te
beweren, dat hij staat aan de zijde van het Evan-
gelie“. En dan begint Calvijn als van hart tot hart
te spreken:

„Lieve Broeder, zie toch, zie toch telkens weer,
waar gij zoodoende uitkomt. Wij hebben een dienst
des Woords, die met Christus eng verbonden is.
Twijfelt gij daaraan, wij hebben een genoegzaam
zeker waarachtig getuigenis van ons geweten. Vlei
u zelf, zooals gij wilt, maar tenslotte moet gij toch
ervaren, dat gij met uw aanvallen op ons de ver-
zenen tegen de prikkels slaat... Met dit alles be-
doel ik — en ik hoop dat gij het zoo zult verstaan
— dat gij u zelve voor Gods aangezicht beproeft,
welken weg gij bewandeld hebt en dat gij niet
anderen, onschuldigen, veroordeelt om uzelf te
verdedigen, want daartoe ontbreken u zoowel de
rechtsgronden als de voorwendsels. Wanneer ik
dat bij u bereik, ben ik tevreden. Maar ik wil niet,
dat gij hierom den moed en de hoop zoudt ver-
liezen. Want wanneer gij ons rechte en zekere
teekenen van oprechtheid geeft, dan zijn wij ook
nu nog bereid ons spoedig weder te goeder trouw
met u te verzoenen, alles te vergeven, te vergeven
en voortaan uit ons geheugen te wisschen. Kondet
gij mij toch in het hart zien! Want ik wensch niets
vuriger, dan u ten eerste met God te verzoenen,
waardoor het ook onder ons weer samenbinding
kon worden. Maar, geloof mij, gij kunt niet
den Heere van nut zijn in Zijn dienst,
wanneer gij niet u hoogmoedafligten
de scherpste van uw tong...“

(Vermaanaan de gemeente.)

Ook weet gij, mijn beste broeders en vrienden, met
welk een openhartigheid en eenvoudigheid ik mij
te midden van u bewogen heb; daarvan zult gij mij
steeds getuigen zijn, en evenzoo mijn geweten
voor God en Zijne Engelen. Indien dikwijls ver-
schillende botterikken hadden willen doen het-
geen ik aanried: ik geloof, dat wij er ons beter
bij zouden hebben bevonden, maar wat wilt gij?

Het grootste aantal is niet altijd het gezondste
gedeelte, en noodzakelijkerwijze lijden de vreed-
zamen onder de dwaasheid van hen die slecht
geraden worden. De goede arbeid welke ik ver-
richt heb om de tegensprekenden tot rede te bren-
gen is aan allen bekend, en wanneer de menschen
haar zouden willen miskennen dan kent mijn God
haar genoeg: zoodat al het verwijt dat men mij
kan maken, hierin bestaat, dat ik het Evangelie
heb verkondigd, en het volk heb onderricht in
de kennis van den Zoon Gods, en voor de bedie-
ning van deze leer zou ik, indien ik honderd
duizend levens had, deze alle durven en willen
blootstellen aan den dood.

Daarom, mijn broeders, heb ik voor u in den breede
willen handelen over onze gevangenschap en de
dingen, die mij gedurende dezelve zijn overkomen;
en dit alles te uwer vertroosting, alhoewel ik
beken, dat er veel dingen bij zijn, welke het schrij-
ven niet waard zijn. Evenwel hoop ik, dat gij hier-
na ernstiger dingen zult zien, en van grootere
opbouw, want ik heb op den zestienden en den
zeventienden van deze maand April een twistge-
sprek gehad met den Franciscan en met ver-
schillende lieden van aanzien aangaande den voor-
rang des Pausen: maar met de hulpe Gods zal
ik u het twistgesprek een anderen keer schrijven,
en zelfs wacht ik elken dag den bisschop van
Atrecht; gij weet om wat te doen: dus zal ik u

Schijnt u (in dezen brief) het een of ander te grof, bedenkt dan welk antwoord uw brief eigenlijk verdient; hoewel ik daar niet aan gedacht heb (bij het schrijven) maar alleen aan uw welzijn. En ik geloof niet anders te kunnen doen, dan u tot bekentenis van zonde op te wekken. Leef wel, lieve broeder in den Heere, wanneer gij u tenminste laat liefhebben en voor een broeder houden. De Heere Christus leide u met den Geest des raads en des verstands, dat gij uit de gevaarlijke klippen in welke gij geraakt zijt en uit den stormwind van pralerij spoedig in de haven komt.

Farel laat u groeten en wenscht, dat gij u ernstig tot den Heere bekeert en zoo bereid zijt, met ons in vriendschap en broederlijke gemeenschap te treden, zooals hij zelf bereid is, u aan te nemen. Straatsburg, 10 Augustus 1540.

Van harte uw vriend,

J. CALVIN.

Helaas heeft deze eerlijke en hartelijk gemeende bede, dat Caroli zich zou bekeeren, geen gehoor gevonden. Caroli ging voort met schelden en onderhandelde weer met de Roomsche theologen.

In Juli 1542, dus bijna twee jaar later, schreef Calvin met het oog op de kerk aan Farel en Viret: „Het gevaar, dat we indertijd van Caroli duchten, bestaat niet meer. Want daar hij zijn woord gebroken heeft zal geen der onzen hem meer aannemen. Hij is, naar ik hoor, in onderhandeling met de theologen van de Sorbonne om tot verzoening met hen te komen.”

Juli 1543 was Caroli weer Roomsche geworden en noodigde hij in brallende woorden Farel en Calvin tot een dispuut. Farel moest eens verschijnen te Rome voor den paus, of voor het Concilie van Trente, of voor Frans I, of voor een der Fransche faculteiten of te Salamanca, of te Alcalá in Spanje... maar niet te Metz (waar het alleen mogelijk was) want daar was geen universiteit! Farel werd nu ook scherp. Hij schreef een brief. Caroli moest maar niet zoo zwelgen. Hij had niet eens geld genoeg om die groote reizen te doen en in Metz kon hij de reformatoren wel ontvangen, daar zat hij toch tusschen abten en bisschoppen en monniken „als een haan op een mesthoop”.

Een tweede brief van Farel sprak van Caroli's hoogmoed, schurkerijen, twistgierigheid, en vooral van zijn ontrouw in het huwelijk.

Calvin en Farel wilden gaan naar Metz „om dien armen snoevenden buik voor allen in zijn armoede ten toon te stellen” (de woorden zijn van Farel).

Maar het werd hen verboden door de overheid, om het gevaar dat er aan verbonden was.

In 1545 schreef Calvin een boek tegen Caroli, onder den naam van zijn Secretaris, Viret vermaande Calvin, omdat daarin de broeders teveel geroemd werden terwijl Caroli te verachtelijk besproken werd, volgens Viret. Maar Calvin beweerde, dat er alle reden, zoowel voor roem als voor verachting was. En de historie geeft in groote trekken Calvin geheel gelijk. De zaksge-rechtigheid van den ijveraar voor de kerk is boven allen twijfel in deze zaak.

Calvin vond, in een schrijven aan Farel, dat hij den dank verdiende, ook namens Caroli zelf. „Het had weinig gescheeld”, schreef hij, of ik had hem ongestraft verder laten blaffen, daar ik vreesde, dat dit geval voor vele lieden weer arg

met Gods hulp dat alles te uwer opbouw mededeelen. Want, mijn beste broeders, ik draag slechts zorg voor uw heil, en dat gij standvastig moogt blijven in de leer welke wij u gepredikt hebben: temeer daar er geen andere heilsleer op deze wereld is dan deze: alzo neem ons als voorbeeld van geduld en er zal den schapen gansch geen verwijt van gemaakt worden, wanneer zij hun herder volgen. Want door de genade van onzen goeden God (aan Wien alle eer en alle heerlijkheid toebehoort) volg ik de voetstappen van mijn goeden Heer en Meester Jezus Christus zoo na als het mij mogelijk is.

Ziet niet naar hen die dagelijks tegen de waarheid opstaan, wier aantal, (zooals ik hoor) zeer groot is. Zij zijn degenen van welken Christus heeft gezegd, dat zij het zaad van het Woord Gods in een steenachtigen bodem ontvangen: plotseling als vervolging en droefenis komen om het Woord Gods, nemen zij aanstoot en laten alles in den steek.

Derhalve dat zoodanigen weten, dat zij Christus zóó niet hebben leeren kennen; meer nog dat hun herinnerd worde hoe wij hun gepredikt hebben. Sommigen zullen voortaan hunnen buik tot God hebben, anderen de afgoden, en weer anderen zullen atheïsten worden: dat wil zeggen lieden zonder God. Want de rechtvaardige vonnissen Gods worden en zullen worden voltrokken aan dergelijke Godminachters.

Ik zeg dit, mijne broeders, terwijl ik heete tranen ween. Helaas, helaas! en honderd duizend maal helaas! arm volk van Valenciennes: wanneer ik de opstandigheid en den afval van zooveel menschen moet vernemen, en toch is dat nog het ergste niet; dan wordt mijn hart doorkleefd van pijn. Helaas zie ik aankomen hetgeen ik u verschillende malen in mijn preeken heb voorgezegd.

waan zou geven. Nu is de teeling gevallen, we hopen dat het voor ons gelukkig is. Ik ben zóó warm geworden toen wij eenmaal begonnen waren (met schrijven), dat ik zonder moeite, als in ééne door, mijn doel bereikte. Dat ik zoo licht kon arbeiden kwam ook daardoor, dat ik onder een vreemden naam eens vrij en om zoo te zeggen uitgelaten spotten kon. Zie hier, hoe ik mij zelf behaag! Ik geloof iets gepresteerd te hebben, dat de moeite waard is.

Genève, 5 Augustus 1545.

Uw JEAN CALVIN.

Men zij voorzichtig met het veroordeelen van Calvin's uitgelaten spot en met zijn behagen daarin. De mensch was voor hem het hoogste niet. Hij zelf niet. Maar ook zijn vijand als mensch niet.

De Heilige Schrift kent ook den spot van Elia met de priesters van Izébel, die Gods volk hadden gedood in de kerk. En de „Apostel der liefde” schreef scherp over persoonlijke afrekening met Diotrefes, die in de gemeente de eerste wilde zijn en met booze woorden snaterde tegen Johannes en tegen de vrienden van Johannes. De Apostel zou „zijn werken eens in gedachten brengen” als hij kwam. 3 Joh. 9 en 10.

Het humanistisch persoonlijkheidsideaal kan dezen heiligen strijd voor de kerk des Heeren onmogelijk maken, doordat zakelijke aanpak van personen direct „persoonlijk” wordt opgevat, zooals ook Caroli en zijn vrienden deden, terwijl Calvin en Farel terwille van de groote zaak den man aangrepen en niet rustten tot hij niet meer gevaarlijk was. En zóó konden Calvin en zijn vrienden ook nog Caroli met gezonde, sterke, Christelijke liefde tot bekeering roepen.

Had hij maar geluisterd.

Maar — die de tucht verwerpt zal sterven.

A. JANSE.

LITERATUUR EN KUNST

De strijd om de Zuiderzee.

K. Norel; Het getij verloopt. Deel III van de „Nobel-reeks”. — G. F. Callenbach, Nijkerk.

Dat een groot en grootsch werk, als de drooglegging van de Zuiderzee, stof geeft voor verschillende romans, spreekt haast vanzelf.

De communist Jef Last schreef enkele jaren geleden „Zuiderzee”, een moderne reportage-roman, waarin de levensopvatting van den schrijver schuilt gaaf achter schijnbaar zuiver zakelijke beschouwingen en verslagen. Het leven van de arbeiders aan de Zuiderzeewerken beschreef o.a. Floor de Ruiter in „Keetjongen”.

Maar een roman waarin getracht werd oorzaak en gevolg, het voor- en het tegen tegelijk te behandelen, bestond er nog niet. Het is ook geen kleinigheid, om dit zoo te doen, dat het tragische en het verhevene beide tot hun recht komen. Want naast het bewondering afdwingende werk der ingenieurs, die het buitenland verbaasd deden staan over den ondernemingsdurf van de bewoners van een klein land, staat de tragische ondergang van een nijvere, dappere visschersbevolking, die door

Daar toch dergelijke uitingen van opstandigheid en afval ook zijn voorgekomen in de eerste tijden der Kerk en in den tijd der Apostelen, is het niets nieuws indien wij in onzen tijd het zelfde hooren of zien. Want de Apostel, de heilige Petrus, sprekende door den Geest Gods over zulke opstandige afvalligen, zegt, dat het beter ware indien zij de waarheid nooit hadden gekend, dan na haar gekend te hebben zich van het heilig gebod af te keeren. Maar hetgeen men zegt met een waar spreekwoord is hen overkomen: De hond is tot zijn eigen braaksel teruggekeerd, en de schoongewasschen zeug is teruggekeerd om zich te wenselen in den modderpoel.

Voor het overige, mijne heeren, goede broeders, mijn blijdschap en mijn kroon, weest sterk in de kracht van onzen God: en weest niet als het riet wankelend naar alle winden, maar blijft vast geworteld, moedig en standvastig, ondergaat standvastiglijk de beproeving en den toets (het examen) des Heeren. Indien gij in de vroeze Gods wandelt, zal Hij zijn aanschijn tot u keeren en zal u verlossen, uwe vijanden omverwerpend (die de Zijnen zijn) en Hij zal u, om Hem te dienen, een grootere vrijheid geven dan ooit.

Derhalve, wijl het-alzoo is, dat ik u immer een zeer hartelijke vriendschap in mijn binnenste heb toegedragen, en dat ik ook van uw kant het zelfde heb gevoeld in veel opzichten (waarvoor ik u bedank) temeer daar het mij nu toeschijnt dat mijn God mij uit dit leven wil terugtrekken, om mij Zijn rust te geven, zult gij geen middel meer hebben om uwe genoemde vriendschap jegens mij voort te zetten. Ik bid en smee u, haar voort te zetten jegens mijn arme vrouw en mijn kleine kinderen.

Want voor den Zoon Gods en voor uwen dienst is zij beroofd van haar echtgenoot, en de kinderen

deze grootsche onderneming zich het brood ziet ontnomen worden.

De jonge schrijver Norel heeft het aangedurfd, een boek te schrijven, waarin dit veelzijdige vraagstuk wordt omgewerkt tot een roman. De levende mensch wordt hier gesteld tegenover en naast een machtig stuk techniek.

De plaats van de handeling is Enkhuizen, eens een aanzienlijke koopstad, nu vergaan tot een droomend stadje aan de stille zee. Arme visschers bewonen de vervallen huizen der vroegere groote kooplieden. Het is de plaats, waarvan de sfeer zoo uitnemend knap beschreven werd in de eerste, goede boeken van Alie Smeding, als „Menschen uit een stil stadje” en „Sterke Webben”.

Alleen, bij Norel is die sfeer nooit zwoel, en veel minder drukkend. Het geloof, hoewel soms ziekelijk mystiek, is er doorgaans opgewekter. De menschen teekent hij actiever, waardoor hun strijd tegen het technisch meesterstuk, den dijk, heroisch en hun ondergang tragisch wordt, tenzij zij tijdig de bakens hebben verzet, toen het getij verliep.

De compositie is heel goed, doordat de schrijver het gezin van visscher Jelles tot middelpunt maakt, waarin alle opinies ten opzichte van den dijk op ongedwongen wijze tot uiting komen. De vader, een stoer visscher, met liefde voor zijn beroep, is in zijn hart zeer tegen het plan, maar kan het ten slotte billijken, als er recht gedaan wordt aan de visschers. Een schoonzoon is teekenaar bij de werken, verdient er niet alleen een goed stuk brood, maar geniet tevens de arbeidsvreugde bij het totstandkomen van het werk, ondanks de enorme moeilijkheden. Een andere schoonzoon, mystiek vroom man, heeft tal van bezwaren, die hij niet kan argumenteeren. De derde, getrouwd met een meisje, dat zich heeft vergooid, nadat de weelde haar het hoofd op hol had gebracht, spot domweg met den dijk, maar wordt ten slotte door armoede gedreven, gedwongen er aan mee te werken.

Dit gezin, een der vele van de visschersbevolking, kent de zee, die soms een karige verdienste geeft, met levensgevaar verkregen; soms zulk een overvloed verleent, dat de weelde de menschen brooddronken maakt. Met die meerdere of mindere welvaart daalt of stijgt de angst voor den dijk, die de vischvangst bedreigt, maar landaanwinst belooft.

De schrijver verstaat het visschersvolk, kent zijn menschen, maar ook zijn vak. Prachtig beschrijft hij in kernachtige, korte zinnen den strijd van Jelles tegen de stormachtige zee, die zijn botter wil vernielen. Diep doorvoeld is het leven van de vrouwen, die weten, dat de visch vaak duur gekocht wordt. Geen tendenz ontleent aan de teekening van het visschersleven de werkelijkheid, hoewel steeds de dijk op den achtergrond te zien is. De frissche zeewind waait u tegen uit die bladzijden.

De kerels morren vaak, als ze meenen dat hun onrecht geschiedt, schelden op hun concurrenten, maar de boeiende beschrijving van de redding der schipbreukelingen toont weer hoe hun ware inborst is.

Dat verklaart ook, dat ze vatbaar schijnen voor de redeneeringen van politieke agitators, maar dat ze trouw blijven aan hun beginsel, als het er op aankomt.

En toch is het politieke gedeelte het minst geslaagd. Namen van ministers en bekende kamer-

van hun vader in hun prille jeugd. Doet niet jegens hen, zooals ik het heb zien doen jegens verschillende andere weduwen, hen achterlatend zonder er zich om te bekommeren.

En wacht niet op elkaar, maar staat de arme weduwe en haar kleine kinderen bij in datgene, waarin zij u noodig zal hebben.

Bijaldien gij ondankbaarheid bedrijft, en gij na mijn overlijden mij in mijn nageslacht miskennen zoudt: de Heere als rechtvaardig Rechter zal het zien en zal het Zich herinneren. Derhalve, mijn welbeminden, het feit dat ik aldus spreek, is niet, dat ik wantrouwen jegens u koester, dat ik op eenige wijze er aan zoude twifelen: want ik weet en ik ben verzekerd, dat gij zelfs meer zult doen dan ik van u vorder. En temeer daar ik nog andere dingen moet schrijven, die u van meer nut zullen zijn, zal ik hier een eind maken aan dezen brief.

Terwijl ik mijn God bid dat het Hem behage u te sterken in de kennis van Zijn Woord tot aan het einde toe, Amen, Amen, goed volk van Valenciennes!

Uit de gevangenis van Valenciennes in mijn kot genaamd Brunain, heden 18 April MDLXVII.

Zijt Gode bevolen mijn schaapjes, wel ga het u.

Uw broeder en trouwe herder, gevangene om Jezus Christus,

GUY DE BRES, van Bergen.

TH. DELLEMAN.
(Wordt vervolgd.)

Zeer tot mijn spijt verzuimde ik in het eerste artikel mededeeling te doen van het populaire werkje van Ds P. N. Kruyswijk Sr: Guido de Brès. Een blik in de geschiedenis der Reformatie in de Zuidelijke Nederlanden. Amsterdam 1897. Het met zooveel liefde en kennis geschreven werkje verdient ten volle een herdruk. Th. D.

leden geve
het weerge
kies de at
der sociali
den, terwi
van nobele
sonen uit
hier zijn o
plaats ma

Heel goe
visscher J
zooals hij
naar zijn
en mensc
tegenspoed
op eigen l
over het
haat ber
alles Eén
ingenieurs
zorgt voor
en berust

Het boe
weet de sc
forsch uitg
dacht en
drama, w
is, bereikt
van den d
een krank
waaraan h
Wanneer
gemaakt, w
de bakens
liep.

Ondanks
wordt, wa
van de sc
het een bl
allen tege
te maken
baar land
scher van

De sym
den dijk
een boek,
en de visc
dit doen.
Maar niet
geteekend
machtige
bevredigen
Gr.

BUIT

Hierond
troleerde
29 Aug. j
aangeslote
gelezen. A
kerkgebou
bijgewoon
Een ander
streek ho
gereikt.
Zoover
landsch
Het stuk
derhalve

De no
strijd he
woordige
Kassel
verzoeks
persoonl
dig van
vrede an
steeds n
op dit g
derhand
Het v
datgene
baar, de
kerken
aan de g

I. On
wordt d
plaatst,
geschok
verdiens
vragen
uitgevoe
vragen i
van dez
voert, is
Het i
meer de
van het
telijken
moet op
van de
genis m
lijken ti